

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Durrar Al Juburi

Irakkriget: en humanitär intervention?

LAGF03 Rättsvetenskaplig uppsats

Kandidatuppsats på juristprogrammet

15 högskolepoäng

Handledare: Anna Bruce

Termin: HT 2015

Innehållsförteckning

1	INLEDNING	5
1.1	BAKGRUND	5
1.2	SYFTE OCH FRÅGESTÄLLNINGAR	5
1.3	AVGRÄNSNINGAR	6
1.4	METOD OCH TEORI	6
1.5	MATERIAL	8
1.6	FORSKNINGSLÄGE	8
1.7	DISPOSITION	9
2	GÄLLANDE RÄTT ENLIGT FN-STADGAN	10
2.1	SUVERÄNITETSPRINCIPEN	10
2.2	VÅLDSFÖRBUDET	11
2.3	HUMANITÄR INTERVENTION	13
2.3.1	<i>Definition av humanitär intervention</i>	13
2.3.2	<i>Kriterier i legitimeringen av humanitära interventioner</i>	14
2.4	VÅLDSFÖRBUDETS RÄCKVIDD	16
3	TIDIGARE INTERVENTIONER	19
3.1	NICARAGUA	19
3.2	KOSOVO	20
3.3	LIBYEN	20
4	IRAKKRIGET	22
4.1	HISTORIK TILL KONFLIKTEN	22
4.2	BUSHDOKTRINEN	24
4.3	OPERATION IRAQI FREEDOM OCH DEN INTERNATIONELLA RÄTTEN	25
4.4	IRAK EFTER KRIGET	26
5	SAMMANFATTANDE ANALYS	29
5.1	VÅLDSFÖRBUDET OCH HUMANITÄRA INTERVENTIONER	29
5.2	LEGALITETEN AV IRAKKRIGET	30
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	34

Summary

The United Nations was founded in order to restore and promote public safety and prevent wars and conflicts. The Charter of the United Nations calls on states to settle their international disputes by peaceful means, and condemns in article 2(4) the threat or use of force. The Charter provides two exceptions to the prohibition on the use of force: the right of self-defence and mandates from the United Nations Security Council.

The doctrine of humanitarian intervention, which means intervening in the name of peace, has given rise to controversy concerning whether the prohibition on use of force should be interpreted in favor of humanitarian intervention, or whether the doctrine should have a legal status independent of the UN Charter. Security Council resolutions, the legislative history of the Charter, state practice and a majority of the member states are conservative. They advocate a broad interpretation of article 2(4) meaning that the use of force is prohibited regardless of its purpose.

The invasion of Iraq in 2003 was justified on, inter alia, humanitarian grounds. The US-led coalition was meant to free the Iraqis from the tyranny of Saddam Hussein and help them form a new, democratic government. The Bush administration pursued a new policy towards Iraq after the attacks of September 11. The US accused Iraq of possessing weapons of mass destruction, an accusation that was later shown to be unfounded. Since no exception to the prohibition on use of force could be invoked to legitimate the military invasion against Iraq, the debate on humanitarian intervention initiated. Iraq is today a democratic country, characterized by insecurity, violence and human rights violations.

Sammanfattning

Förenta Nationerna grundades i syfte att främja kollektiv säkerhet och undvika krig och konflikter. FN-stadgan uppmanar världens nationer att lösa sina internationella tvister med fredliga medel, och fördömer i artikel 2(4) våldsanvändning och hot om våld. I stadgan föreskrivs två undantag till våldsförbudet: självförsvarsrätt och mandat från säkerhetsrådet.

Det råder diskussioner kring huruvida våldsförbudet ska tolkas till förmån för doktrinen om humanitär intervention, som handlar om att intervensera i fredens intresse, eller om doktrinen ska få en legal status, fristående från FN-stadgan. FN-resolutioner, förarbetena till FN-stadgan, praxis samt staternas majoritet har en konservativ hållning. De förespråkar en extensiv tolkning av våldsförbudet, vilken går ut på att våldsanvändning är förbjuden oavsett syfte.

Invasjonen av Irak år 2003 motiverades med bl.a. en humanitär grund. En koalition ledd av USA skulle befria irakierna från Saddam Husseins tyranni för att förmå dem att bilda en ny, demokratisk regering. Efter attacken den 11 september ändrade Bushadministrationen sin politik gentemot Irak. USA anklagade Irak för att framställa massförstörelsevapen, en anklagelse som med tiden visade sig vara ogrundad. Då inget av undantagen till våldsförbudet kunde åberopas till stöd för den militära interventionen sattes diskussionen om humanitära interventioner igång. Idag är Irak ett demokratiskt land som präglas av osäkerhet, våld och kränkningar av de mänskliga rättigheterna.

1 Inledning

1.1 Bakgrund

På 1900-talet skakades Europa av två förödande världskrig vilket resulterade i världsorganisationen Förenta Nationerna (FN). De krigshärjade europeiska staterna beslutade då om bl.a. ett våldsförbud, innebärande att stater inte får använda våld i sina mellanhavanden. Till detta förbud infördes två undantag: självförsvarsrätt och mandat från FN:s säkerhetsråd.

Snart introducerades ett nytt fenomen, nämligen doktrinen om humanitär intervention, som tillåter militära ingripanden med humanitära ändamål. Förespråkare för doktrinen hävdar att våldsförbudet kan tolkas till förmån för humanitära interventioner, motståndarna är dock av en annan uppfattning. Motståndarna menar att våldsförbudet inte har några kryphål för sådana ingripanden.

Politik och juridik är tätt sammankopplade, särskilt inom folkrätten. Den rättsliga och politiska diskursen har länge präglats av motsättningar mellan moral och legalitet, mänskliga rättigheter och staters suveränitet. Denna diskurs ställdes särskilt på sin spets när den USA-ledda koalitionen gick till angrepp mot Irak våren 2003. Angreppet motiverades av olika grunder, varav en humanitär grund. FN:s säkerhetsråd godkände inte angreppet, och den irakiska regimen motsatte sig den våldsamt.

1.2 Syfte och frågeställningar

Det huvudsakliga syftet med denna uppsats är att undersöka invasionen av Irak mot bakgrund av gällande rätt enligt FN-stadgan, och huruvida angreppet kan stödjas på doktrinen om humanitär intervention. Uppsatsen ämnar även belysa vilken betydelse de mänskliga rättigheterna har i Irak efter invasionen.

För att uppnå det uppställda syftet kommer följande frågeställningar att besvaras:

- Huruvida våldsförbudet i FN-stadgan kan tolkas till förmån för humanitära interventioner, och
- Huruvida invasionen av Irak kan legitimeras som en humanitär intervention.

1.3 Avgränsningar

Jag har i denna uppsats valt att fokusera på doktrinen om humanitär intervention i förhållande till Irakkriget. Anledningen till varför jag har valt att sätta just Irakkriget i centrum är dess omtvistade legalitet och påståenden om att det låg dolda syften bakom invasionen.

Jag kommer utgå ifrån FN-stadgan och inte sedvanerätten, eftersom det inte finns utrymme att behandla legaliteten av doktrinen om humanitär intervention utifrån statspraxis och opinio juris. Således kommer doktrinen om humanitär intervention diskuteras utifrån våldsförbudet som det kommer till uttryck i FN-stadgan.

Min analys kring innebörden av de mänskliga rättigheterna i Irak efter kriget kommer att beröras i stora drag. Fokus kommer ligga på följande rättigheter: rätten till liv, rätten till en rättvis rättegång och rätten till en skälig levnadsstandard.

1.4 Metod och teori

Utgångspunkten för uppsatsen är våldsförbudet som det kommer till uttryck i artikel 2(4) FN-stadgan. För att kunna ta ställning till i vilken mån våldsförbudet kan tolkas till förmån för humanitära interventioner krävs en redogörelse av nämnda bestämmelse. Metodvalet för rättsutredningen är således en rättsdogmatisk metod, med fokus på traktater, praxis och doktrin.

Utgångspunkten för tolkning av internationella traktater är de tolkningsregler som återfinns i 1969 års Wienkonvention om traktaträtten

(VCLT)¹, artiklarna 31-33. Då de sedvanerättsliga tolkningsreglerna och konventionens tolkningsregler är identiska², kommer detta arbete att grundas på de senare tolkningsreglerna.

Målet med tolkningen av våldsförbudet i FN-stadgan är att klargöra vad parterna till stadgan menat att innehållet av bestämmelsen skulle vara. VCLT delar in tolkningsmedlen i grundläggande respektive supplementära. Grundläggande tolkningsmedel är enligt artikel 31:

1. konventionellt språkbruk
2. sammanhanget
3. traktatens ändamål och syfte.

Supplementära tolkningsmedel är enligt artikel 32 t.ex. förarbetena till en traktat och omständigheterna vid traktatens ingående.

Det första steget i en tolkningsprocess är att tolka traktaten i överensstämmelse med den gängse meningen av traktatens uttryck. Om den gängse meningen av traktaten är vag eller tvetydig, går man vidare till det andra steget och använder sammanhanget och traktatens ändamål och syfte kumulativt för att göra texten mer precis. I sammanhanget ingår överenskommelser och andra instrument som har träffats mellan samtliga parter i samband med traktatens ingående. Vidare bildar efterföljande överenskommelser rörande traktatens tolkning, efterföljande praxis som visar överensstämmelse mellan parterna om tolkningen och andra internationella regler som är tillämplbara mellan parterna det sammanhang som traktaten ska tolkas ur.³

Supplementära tolkningsmedel kan användas i kombination med konventionellt språkbruk, dvs. när man har tillämpat samtliga grundläggande tolkningsmedel, men där den gängse meningen kvarstår som

¹ United Nations, *Vienna Convention on the Law of Treaties*, 23 May 1969.

² Linderfalk, Ulf, *folkrätten i ett nötskal*, Lund 2012, s. 93.

³ *Ibid*, s. 101 f.

vag, ska en användning av supplementära tolkningsmedel precisera texten. Under förutsättning att den gängse meningen kan påvisas vara ”manifestly absurd or unreasonable”, skulle supplementära tolkningsmedel kunna användas fristående från tolkningsmedlet konventionellt språkbruk.⁴

Uppsatsen bygger framför allt på två perspektiv: legalitet och mänskliga rättigheter. Legalitet kommer styra diskussionen kring huruvida angreppet på Irak stämmer överens med gällande rätt enligt FN-stadgan. Mänskliga rättigheter kommer diskuteras utifrån en verklighetsbaserad konsekvensanalys av Irak efter kriget.

Sammantaget kommer analysen vara trefaldig. Ett resonemang kommer föras kring doktrinen om humanitär intervention och dess relation till våldsförbudet, legaliteten av Irakkriget utifrån gällande rätt enligt FN-stadgan och läget för de mänskliga rättigheterna i Irak efter kriget.

1.5 Material

För att behandla ämnet har jag använt mig av FN-stadgan, resolutioner antagna av FN:s säkerhetsråd, doktrin och rapporter utfärdade av Amnesty International. Uppsatsen baseras främst på böckerna ”FN-stadgan och världspolitiken” av Ove Bring, ”Armed Intervention, Pursuing Legitimacy and the Pragmatic Use of Legal Argument” av Olof Beckman samt ”Humanitarian Intervention: an Introduction” av Aidan Hehir.

1.6 Forskningsläge

Doktrinen om humanitär intervention är ett populärt forskningsämne. Det har, både nationellt och internationellt, skrivits en hel del om bl.a. lagenligheten av denna doktrin.⁵

⁴ Ibid, s. 103 f.

⁵ Se t.ex. Hehir, Aidan, *Humanitarian Intervention: an Introduction*, London 2013.

Irakkriget är ett omdebatterat ämne som politiker och jurister från hela världen uttryckt en åsikt om⁶, forskningsläget är alltså stort. Uppsatsen ämnar diskutera ämnet genom att sammankoppla doktrinen om humanitär intervention med invasionen av Irak och undersöka huruvida en av de grunder som koalitionen åberopade i samband med angreppet, mänskliga rättigheter, verkligen har verkställts.

1.7 Disposition

För att skapa en grundläggande förståelse för legaliteten av Irakkriget kommer jag utgå ifrån en redogörelse av rättsläget enligt FN-stadgan. I denna redogörelse tas de traktaträttsliga regler upp som är grundläggande för analysen och diskussionen som följer. Bland dessa principer är våldsförbudet, som i det första avsnittet kommer redogöras grundligt för och tolkas. I kapitlet redogörs även för hur doktrinen om humanitär intervention definieras samt vilka kriterier en intervention måste uppfylla för att anses vara en humanitär sådan.

I kapitel 3 tas upp interventioner som har ägt rum tiden före Irakkriget, detta för att i efterföljande kapitel skildra konfliktens upptrappning, interventionens genomförande samt situationen i Irak efter angreppet.

Denna uppsats kommer avslutas med en analys där jag försöker besvara de i inledningen ställda frågeställningarna.

⁶ Se t.ex. Abrams och Gungwu, *The Iraq War and its Consequences, Thoughts of Nobel Peace Laureates and Eminent Scholars*, Singapore 2003.

2 Gällande rätt enligt FN-stadgan

FN-stadgan är en folkrättsligt bindande traktat. Den slår fast organisationens ändamål och arbetssätt, reglerar staternas beteende samt anger vilka rättigheter och skyldigheter staterna har gentemot organisationen och varandra. Nedan behandlas några för den här uppsatsen centrala regler.

2.1 Suveränitetsprincipen

Tankar kring staters suveränitet och oberoende har länge funnits. Redan på 1500-talet förespråkade Jean Bodin för att det i varje samhälle ska finnas en absolut och oinskränkt makt som kanaliseras i makthavaren, vars funktion är att genom lagstiftning reglera medborgarnas beteende.⁷

Genom Westfaliska freden 1648 fick Europa ett nytt statssystem som innebar att staters suveränitet över sina territorier och deras likvärdighet erkändes i rättslig mening. Freden skapade grundval för ett samfund av autonoma stater som styrdes av idén om främjandet av den internationella freden och säkerheten.⁸

FN-stadgan upprätthåller den westfaliska principen om statssuveränitet.

Artikel 2(1) slår fast att:

”Organisationen grundar sig på principen om samtliga medlemmars suveräna likställdhet.”

Staternas suveräna likställdhet utgör grundbulten i de folkrättsliga normerna och är en grundläggande förutsättning för internationella relationer.⁹

Suveränitetsprincipen är en paraplyterm som inrymmer svepande befogenheter och rättigheter. Den italienska folkrättsjuristen Cassese skiljer

⁷ Bodin, Jean, *On Sovereignty*, Cambridge 1992, s. 23.

⁸ Bring, Ove, *Om Westfaliska fredens folkrättsliga betydelse: Några anteckningar vid ett 350-årsjubileum*, SVJT 1998, s. 724 f.

⁹ Cassese, Antonio, *International Law*, Oxford 2005, s. 48.

mellan suveränitet och laglig jämställdhet, där suveränitet består av följande förmåner:

1. Staten får utöva makt (jurisdiktion) över sina medborgare,
2. Staten får fritt utnyttja och förfoga över det egna territoriet,
3. Ingen annan stat får göra intrång på det egna territoriet, och
4. Staten har rätt till immunitet inför utländska domstolar för åtgärder som vidtagits i offentlig kapacitet.¹⁰

FN-stadgan bygger på stater som rättsobjekt. Laglig jämställdhet innebär att alla stater är lika suveräna. Detta innebär att en stat varken är underlägsen eller överlägsen en annan stat.¹¹ Om man betraktar verkligheten vore det dock inkonsekvent att hävda alla staters likställighet, där sociala, ekonomiska samt militära skillnader mellan stater är betydande. Dessa skillnader framhävs i FN-stadgan genom ex. vetorätten för säkerhetsrådets permanenta medlemmar, som ett tydliggörande av medlemsstaternas ojämställdhet vad gäller inflytande och legitima maktanspråk.¹² En bokstavstolkning av artikel 2(1) ger vid handen att alla stater är lika inför internationell rätt, innebärande att de folkrättsliga reglerna ska tillämpas lika på alla stater.

2.2 Våldsförbudet

Jämfört med suveränitetsprincipen har det allmänna våldsförbudet inte existerat i århundraden. 1928 slöts Briand-Kellogg-pakten mellan Frankrike och USA där man fördömde krigföring som ett lämpligt medel för lösande av mellanstatliga tvister. Snart anslöt sig över 60 stater till pakten, och sättet att se på tvistelösning tog sig en ny form. En ny utveckling i statspraxis uppenbarade sig, där nästintill varje användning av våld betraktades som

¹⁰ Ibid, s. 49 ff.

¹¹ Ibid, s. 52 f.

¹² Beckman, Olof, *Armed Intervention, Pursuing Legitimacy and the Pragmatic Use of Legal Argument*, Lund 2005, s. 52 f.

folkrättsstridig.¹³ Att döma från historien varade denna utveckling inte särskilt länge, utan Europa gick snart in i ett nytt världskrig.

I dyningarna efter andra världskriget grundades Förenta Nationerna år 1945, en världsorganisation ämnad att balansera de segrande stormakternas intressen och förhindra uppståendet av ytterligare krig. Fred blev världssamfundets viktigaste mål, och man beslutade att begränsa sina suveräna befogenheter genom en reciprok skyldighet att avstå från våldsanvändning och hot om våld.¹⁴ Då fick våldsförbudet sin nuvarande lydelse:

”Alla medlemmar skola i sina internationella förbindelser avhålla sig från hot om eller bruk av våld, vare sig riktat mot någon annan stats territoriella integritet eller politiska oberoende, eller på annat sätt oförenligt med Förenta Nationernas ändamål.”¹⁵

Våldsförbudet har sedan dess utgjort en hörnsten i upprätthållandet av internationell fred och säkerhet,¹⁶ vilket även utgör FN:s övergripande syfte.¹⁷ Principen slår fast att såväl våldshandlingar som hot om våldshandlingar är förbjudna i de mellanstatliga relationerna. Hot om våldshandlingar kan syfta till att t.ex. påtvinga en annan stat en ändrad politisk linje i dess utrikespolitiska beteende.¹⁸

Våldsförbudet är av jus cogens-karaktär, dvs. tvingande allmän folkrätt från vilken stater inte får göra avsteg ifrån, inte ens genom överenskommelser. Från våldsförbudet finns två undantag: individuellt eller kollektivt självförsvar i händelse av ett väpnat angrepp mot en medlemsstat¹⁹ och

¹³ Bring, Ove, *FN-stadgan och världspolitik*, Stockholm 1997, s. 105.

¹⁴ Cassese a.a. s. 55.

¹⁵ Artikel 2(4) FN-stadgan.

¹⁶ Beckman a.a. s. 61.

¹⁷ Artikel 1(1) FN-stadgan.

¹⁸ Bring a.a. s. 71.

¹⁹ Se artikel 51 FN-stadgan.

vidtagande av militära åtgärder efter auktorisation av FN:s säkerhetsråd i händelse av hot mot freden, fredsbrott och angreppshandlingar²⁰.

2.3 Humanitär intervention

Traditionellt har individerna varit under den exklusiva jurisdiktionen av den stat där de var medborgare. Stater hade således bestämmanderätt över sina medborgare. Så småningom slöts traktater som begränsade denna suveränitet. Förbud mot slaveri och slavhandel infördes, arbetarnas rättigheter garanterades och en minoritetspolitik infördes. Idag utövar doktrinen om de mänskliga fri- och rättigheterna, och världssamfundet, påtryckningar för att på detta sätt förmå staterna att visa hänsyn till sina medborgare och ”skipa” rättvisa, en teori som avviker radikalt från den politiska filosofin om statsuveränitet.²¹

Frågan som uppstår är: vad borde göras när en stat är ovillig eller inkapabel att motverka en humanitär kris som pågår inom det egna territoriet? Detta är en av vår tids mest dominerande frågor, och återspeglar även den kontrovers som råder över doktrinen om humanitär intervention. Medan det råder allmän enighet om vikten av humanitär intervention, ger ämnet upphov till en tydlig åsiktssplittring inom folkrätten, inte minst pga. att termen i sig är kontroversiell.

2.3.1 Definition av humanitär intervention

Termen ”intervention” inrymmer ett brett spektra av handlingar. För några kan en inblandning i en annan stats inre angelägenheter tyda på en intervention, medan det för andra krävs ett militärt angrepp för att det ska kunna anses vara en intervention. Blockader, ekonomiska sanktioner och militära hot är bara ett fåtal exempel på vad som skulle kunna uppfattas som en intervention.²²

²⁰ S.k. kapitel VII-åtgärder, se artikel 42 FN-stadgan.

²¹ Cassese a.a. s. 375.

²² Beckman a.a. s. 22 ff.

Begreppet humanitär intervention har ingen självklar innebörd, utan brukar inom folkrätten ofta definieras snävt. Beroende på hur man väljer att diskutera och etikettera kan definitionerna variera. International Commission on Intervention and State Sovereignty (ICISS) har definierat humanitära interventioner på följande sätt:

”... action taken against a state or its leaders, without its or their consent, for purposes which are claimed to be humanitarian or protective.”²³

ICISS:s definition innebär att varje handling som företas mot en annan stat utan dess samtycke med ett uttalat humanitärt syfte utgör en humanitär intervention. Ur ett politiskt perspektiv skapar denna definition ett större argumentationsutrymme. Detta då åtskilliga stater gärna ser sina handlingar klassificerade som en humanitär intervention snarare än en annan typ av inblandning i en stats inre lägenheter.

Olof Beckman väljer att istället för ”humanitär” intervention tala om ”väpnade” interventioner. Beckman diskuterar samma företeelse som ICISS, men hans ställningstagande handlar om hur man ska förstå själva begreppet. Han menar att uttrycket ”humanitär” används i den politiska debatten som legitimitetsskapare då det är laddat med positiva värderingar. Genom att använda ordet ”humanitär” i diskussionen om väpnade interventioner riskerar man att få allmänt medgivande och acceptans för fenomenet som sådant.²⁴

2.3.2 Kriterier i legitimeringen av humanitära interventioner

Det primära ändamålet med en humanitär intervention är som tidigare nämnts att skydda humanitära intressen. Å ena sidan innebär det att en stat har vissa skyldigheter gentemot sina medborgare, såsom att garantera deras fundamentala mänskliga rättigheter. Å andra sidan torde grova övertramp

²³ ICISS, *The Responsibility to Protect*, Kanada 2001, s. 8.

²⁴ Beckman a.a. s. 25 f.

och kränkningar av medborgerliga rättigheter beröra det internationella samfundet.²⁵

De mänskliga rättigheterna är universella. FN:s allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna 1948 utgör en utgångspunkt för det internationella arbetet för mänskliga rättigheter. Dessutom har en majoritet av världens stater anslutit sig till efterföljande konventioner där rättigheterna har vidareutvecklats.²⁶ ICISS går så långt att de i sin rapport talar om att grova brott mot mänskliga rättigheter ålägger världssamfundet en skyldighet att ingripa, oaktat att säkerhetsrådet inte finner en politisk konsensus till stöd för ingripandet.

Frågan som aktualiseras så här långt torde vara: hur kan man undvika missbruk av humanitära interventioner? ICISS menar att humanitära interventioner borde betraktas som en extraordinär åtgärd med krav på att storskalig förlust av människoliv har förekommit, eller att det finns en överhängande fara att storskalig förlust kommer uppstå.²⁷ För att legitimera en humanitär intervention förespråkar ICISS att den vidtas av en koalition av flera stater och att:

1. Interventionen är gjord med rätt intentioner där det huvudsakliga syftet är att stoppa eller undvika mänskligt lidande,
2. Interventionen är en sista utväg när alla andra medel har uttömts,
3. Skalan, varaktigheten och intensiteten måste vara proportionell med de mål interventionen avser uppnå, och
4. Interventionen ska inte företas om den inte har en rimlig chans att uppnå sitt mål.²⁸

²⁵ ICISS a.a. s. 16.

²⁶ Se bl.a. den internationella konventionen om de medborgerliga och politiska rättigheterna 1966; konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter 1966.

²⁷ ICISS a.a. s. 32.

²⁸ Ibid, s. 35 ff.

Vilka är då de humanitära intressen som man ämnar skydda genom ett militärt angripande? Det första som man tänker på är naturligtvis rätten till liv, alltså utgör en folkmordsliknande situation en legitim grund för ett humanitärt ingripande. Danska utrikespolitiska institut tar steget längre och föreslår mer specifika krav, nämligen en tillämpning av artikel 5 i Romstadgan för den internationella brottmålsdomstolen (ICC). Utöver folkmord ingår i artikeln brott mot mänskligheten och krigsförbrytelser, de grövsta kränkningarna av de mänskliga rättigheterna. Dessa brott kan antingen begås på statsmaktens eget initiativ eller bero på statsmaktens kollaps och dess oförmåga att förhindra brotten.²⁹

2.4 Våldsförbudets räckvidd

Det har konstaterats att en intervention i en annan stat utan auktorisation av säkerhetsrådet strider mot våldsförbudet i artikel 2(4) FN-stadgan. En del stater försöker emellertid hitta kryphål i bestämmelsen med en särskild tolkning som skulle kunna öppna upp för ett kringgående av våldsförbudet.

Vid en bokstavstrogen tolkning av bestämmelsen framkommer att den förbjuder stater att använda våld som riktar sig mot andra staters territoriella integritet och politiska oberoende. Det medför att varje militär intervention på en annan stats territorium, utan denna stats samtycke, innebär en kränkning av statens territoriella integritet och politiska oberoende. Denna extensiva tolkning förbjuder således alla militära interventioner, inklusive humanitära sådana.

Emellertid kan ordalydelsen i artikel 2(4) leda oss till en annan slutsats. En bokstavlig e-contrario tolkning av bestämmelsen skulle kunna leda till slutsatsen att en stat mycket väl skulle kunna tillgripa våld som inte är riktat mot en annan stats *territoriella integritet* eller *politiska oberoende*, eller om

²⁹ Dansk udenrigspolitisk institut, *humanitær intervention: Retlige og politiske aspekter*, Köpenhamn 1999, s. 110 ff.

den väpnade interventionen är *förenlig med FN:s ändamål*.³⁰ En militär intervention med humanitära syften skulle enligt denna restriktiva tolkning anses som lagenlig. Däremot skulle en sådan tillämpning av artikel 2(4) innebära att det är den agerande staten själv som bestämmer om en våldsanvändning står i överensstämmelse med kriterierna i bestämmelsen.³¹ Detta innebär alltså ett åsidosättande av säkerhetsrådets behörighet att fatta beslut om att tillgripa våld.³²

Betraktat i sitt sammanhang och med hänsyn till FN-stadgans ändamål och syfte skulle våldsförbudet kunna tolkas till förmån för humanitära interventioner, då dessa de facto står i överensstämmelse med FN-stadgans grundläggande syfte att värna om de mänskliga rättigheterna.³³ Detta behöver emellertid inte göra interventionen laglig. Målsättningen att upprätthålla fred och säkerhet enligt artikel 1(1) ska uppnås genom förebyggande och avlägsnande av hot mot freden, undanröjande av brott mot freden samt fredlig lösning av tvister. Detta ändamål torde vara överordnat samtliga övriga mål, inklusive mänskliga rättigheter.³⁴

Vägen mot ett explicitare våldsförbud banades vidare med hjälp av deklARATIONEN om vänskapliga relationer³⁵ (hädanefter FRD), som utgör en viktig stadfästelse av våldsförbudet.³⁶ FRD bekräftar FN:s strävan efter en fredlig lösning av mellanstatliga tvister, att staterna ska respektera FN:s grundläggande principer och avhålla sig från väpnade angrepp mot andra

³⁰ Se t.ex. Storbritanniens argumentation i fallet *Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. People's Republic of Albania)*, 1949.

³¹ S.k. auto-interpretation.

³² Se kompetensreglerna i artiklarna 10-12 och 14 i FN-stadgan.

³³ *Bring a.a.* s. 72.

³⁴ Chesterman, Simon, *Just War or Just Peace?* Oxford 2001, s. 45 och 52 f.

³⁵ Declaration on Principles of International Law Concerning Friendly Relations and Co-operation Among States in Accordance with the Charter of the United Nations, 2625 (XXV) 24 October 1970.

³⁶ International Court of Justice (ICJ) hänvisade till deklARATIONEN i Nicaragua-fallet 1989 som ett bevis på en *opinio juris* gällande våldsförbudets räckvidd och sedvanerättsliga status, se *Bring a.a.* s. 77.

stater.³⁷ Deklarationen ger stöd åt en extensiv tolkning av våldsförbudet, enligt vilken inblandning av enskilda stater är förbjuden oavsett syfte.³⁸

Sammanfattningsvis förefaller tolkningen av våldsförbudet i artikel 2(4) luta åt ett närmast absolut våldsförbud. Den extensiva tolkningen förespråkas dessutom av en majoritet bland FN:s medlemsstater och finner även betydande stöd i förarbetena till FN-stadgan. Bestämmelsens referenser till territoriell integritet, politiskt oberoende och FN:s ändamål infördes i själva verket på förslag från Australien, Ecuador och Brasilien för att man ville ge små stater starkare skydd. De latinamerikanska staternas engagemang i processen tyder på att syftet bakom formuleringen av artikel 2(4) var just att utvidga bestämmelsens räckvidd.³⁹

³⁷ Bring a.a. s. 75 ff.

³⁸ Cassese a.a. s. 55 ff.; Bring a.a. s. 140.

³⁹ Bring a.a. s. 73 f.

3 Tidigare interventioner

Nedan följer en redogörelse av några tidigare interventioner som väckt ett stort intresse hos det internationella samfundet. Syftet med denna redogörelse är att ge läsaren ett urval av tidigare fall att jämföra interventionen i Irak med.

3.1 Nicaragua

Nicaragua-målet⁴⁰ är ett känt fall som ofta refereras till vad gäller våldsförbudet. USA anmäldes av Nicaragua och anklagades för att ha brutit mot våldsförbudet och icke-interventionsprincipen. Detta genom att stödja gerillagruppen Contras som ville framkalla ett regeringsskifte. USA:s stödde Contras i form av bl.a. militär rådgivning och minering av nicaraguanska hamnar. ICJ kom fram till att USA visserligen hade brutit mot icke-interventionsprincipen, men att USA:s stöd till Contras inte kunde anses utgöra ett väpnat angrepp.

USA åberopade då påstådda brott mot mänskliga rättigheter för att motivera sin intervention, men domstolen tillämpade en extensiv tolkning av våldsförbudet och de enda undantag som domstolen diskuterade hänförde sig till individuellt och kollektivt självförsvar.⁴¹ Vidare anförde domstolen ett starkt argument mot humanitära interventioner:

”with regard more specifically to alleged violations of human rights relied on by the United States, the Court considers that the use of force by the United States could not be the appropriate method to monitor or ensure respect for such rights, normally provided for in the applicable conventions.”⁴²

⁴⁰ Military and paramilitary activities in and against Nicaragua (Nicaragua v United States of America), Merits.

⁴¹ Bring a.a. s. 75.

⁴² Nicaragua-fallet, XI 6.

3.2 Kosovo

I början av 1990-talet kom Slobodan Milosevic till makten i Jugoslavien. Han minskade Kosovos självstyre och därmed växte missnöjet hos det albanska folket. Motståndsgupper växte fram och 1996 trädde den väpnade motståndsgruppen UCK fram i offentlighetens ljus när de tog på sig en rad attentat mot serbiska polisstyrkor i Kosovo. Milosevics reaktion på attentaten var brutal och resulterade i ett antal massaker.⁴³

FN:s säkerhetsråd fördömde den serbiska regeringens våldsanvändning, uppmanade till fredliga lösningar och införde även sanktioner mot Jugoslavien i ett antal resolutioner. Man lyckades inleda förhandlingar men våldet eskalerade. 1999 inledde NATO Operation Allied Force, ett militärt ingripande i syfte att förhindra etniska rensningar. Operationen pågick utan ett fördömande från säkerhetsrådet, och i efterhand antogs resolution 1244 på vilken NATO- och FN-operationerna vilar. Resolutionen möjliggjorde en civil administration, säkerhetspersonal och militär närvaro med en omfattande behörighet att använda våld vid behov. Operation Allied Force lyckades stävja de grova kränkningar av de mänskliga rättigheterna som regeringen i Jugoslavien hade förorsakat.⁴⁴

Interventionen i Kosovo anses vara vår tids mest hyllade militära intervention. Den har alltmer kommit att användas som ett exempel på en renodlad humanitär intervention för att motbevisa anhängarna till påståendet att humanitära interventioner utgör ett geopolitiskt spel.

3.3 Libyen

Muammar Gaddafi kom till makten i Libyen 1969. Han agerade snabbt för att bryta Libyens förbindelser med väst, han avskaffade parlamentet och förbjöd oppositionsgrupper.⁴⁵

⁴³ Hehir, Aidan, *Humanitarian Intervention*, London 2013, s. 224 f.

⁴⁴ Ibid, s. 229 ff.

⁴⁵ Ibid, s. 284 f.

2011 utbröt en proteströrelse i Mellanöstern, ett uppror som spridit sig från land till land med olika resultat. Händelserna i Mellanöstern influerade libyerna, varför massdemonstrationer ägde rum i Bengazi och snart spred sig till resten av landet. Gaddafi förklarade demonstranterna som medlemmar av Al-Qaida, agenter från Storbritannien, Frankrike och USA och, underligt nog, under påverkan av droger och alkohol. Misstänksam mot sin egen armé, skapade Gaddafi brigader omfattande medlemmar från hans egen stam och legosoldater under ledning av hans söner. Snart utbröt våldsamma sammandrabbningar i hela landet.⁴⁶

Säkerhetsrådet fördömde de systematiska kränkningarna av mänskliga rättigheter i Libyen, betonade att de fortgående attackerna mot civilbefolkningen kunde utgöra brott mot mänskligheten och fastställde att situationen i Libyen utgjorde ett stort hot mot internationell fred och säkerhet. Rådet antog resolution 1973 med stöd av kapitel VII i FN-stadgan som auktoriserar världens stater att bl.a. vidta alla nödvändiga åtgärder för att skydda civilbefolkningen.⁴⁷

Militära medel sattes in för att skydda den libyska befolkningen och snart tog NATO över det största ansvaret och det militära ingripandet fick namnet Operation Unified Protector. Viljan att avsätta Gaddafi ansågs vara legitim och harmoniserad med målet att skydda civilbefolkningen enligt resolution 1973. Operationen avslutades den 31 oktober 2011, Gaddafi var död och Nationella övergångsrådet tog makten i Libyen.⁴⁸

⁴⁶ Ibid, s. 287 f.

⁴⁷ Ibid, s. 291 f.

⁴⁸ Ibid.

4 Irakkriget

”The United Nations Secretary-General Kofi Annan has told the BBC the US-led invasion of Iraq was an illegal act that contravened the UN charter.”⁴⁹

Invasjonen av Irak genererade kontroverser utan motstycke och orsakade en djup splittring inom det internationella samfundet. Hade den USA-ledda koalitionen motiverat sina handlingar enbart på grundval av hotet från Saddam Husseins regim skulle Operation Iraqi Freedom haft liten betydelse för debatten om humanitär intervention. Faktum är dock att en humanitär motivering var en självklarhet, särskilt när inga legitima bevis på massförstörelsevapen existerade. Som en följd satte invasionen av Irak ny fart på debatten om humanitär intervention.

4.1 Historik till konflikten

Det socialistiska Baathpartiet kom till makten i Irak 1968 genom en militärkupp. Baathrörelsen, som hade partier i andra stater i regionen, ville dominera i resten av Mellanöstern i synnerhet när Saddam Hussein tog makten 1978. Hussein genomförde en mycket konfronterande utrikespolitik, särskilt gentemot Iran och Israel. Med tanke på USA:s extrema fiendtlighet mot den iranska regimen med Ayatollah Khomeini som religiös ledare, hyllades Hussein och Baathpartiet av Washington under 1980-talet. I september 1980 invaderades Iran av Irak i ett krig som varade i åtta år och kostade mer än 500 000 människoliv.⁵⁰

1988 lät Hussein driva militära attacker, Operation Anfal, mot irakiska Kurdistan i syfte att utplåna den kurdiska motståndsrörelsen. Tunga vapen som kemiska stridsmedel användes i folkmordet Anfal. Byar totalförstördes, omkring 182 000 kurder mördades och en halvmiljon tvångsförflyttades.⁵¹

⁴⁹ BBC, *Iraq was illegal, says Annan*, 2004.

⁵⁰ Hehir a.a. s. 245.

⁵¹ Utrikespolitiska institut, *Kurderna i Irak*, 2014.

I augusti 1990 invaderade Irak Kuwait med motiveringen att Kuwait historiskt var en del av Irak. I november samma år antog FN:s säkerhetsråd resolution 678 som gav klartecken för användande av militärt våld om inte Irak före den 15 januari drog sig ur Kuwait. Efter utgången av tidsfristen bildade USA, på uppdrag av FN, en koalition mot Irak och lyckades driva den irakiska armén ut ur Kuwait. 1991 antog FN resolution 687 med krav på irakisk nedrustning och fredsvillkor som Irak måste efterleva.⁵²

Under Gulfkriget uppmuntrade USA irakierna att ta lagen i egna händer och störta Saddam Hussein. När kurderna och shiiterna gjorde uppror mot regimen växte Husseins terror, och Washington tittade bort när massakrerna genomfördes. Säkerhetsrådet bemyndigade utplaceringen av FN-trupper och upprättandet av flygförbuds zoner över norra Irak genom antagandet av resolution 688.⁵³

Fientligheten mellan Irak och USA sträcker sig således tillbaka till Gulfkriget. Efter invasionen av Kuwait blev Irak föremål för mycket strikta FN-sanktioner pga. brott mot folkrätten, som utblottade landet fullständigt och försatte den irakiska befolkningen i extrem fattigdom.⁵⁴

Efter valet av George W. Bush 2000 bedrev USA en mer aggressiv politik gentemot Irak. Bushadministrationen omfattade ett antal neokonservativa politiker som var starkt kritiska till George H. W. Bushs beslut 1991 att inte invadera Irak efter befrielsen av Kuwait. De hade länge argumenterat för störtandet av Saddam Hussein, framför allt pga. att neokonservatismen förespråkar demokrati och skydd av amerikanska nationella intressen i utrikespolitiken. Neokonservatisternas inflytande ökade dramatiskt efter 11 september-attackerna, och medan kopplingarna mellan Al-Qaida och

⁵² Hehir a.a. s. 245 f.

⁵³ Ibid s. 246.

⁵⁴ Ibid.

Afghanistan ledde till initialt fokus på talibanerna, skiftade uppmärksamheten snabbt till Saddam Hussein.⁵⁵

4.2 Bushdoktrinen

Bushdoktrinen återspeglar Buschs syn på den nya situation som USA befann sig i efter 11 september-attackerna, och den nya utrikespolitiska strategi som USA skulle utöva för att motverka internationell terrorism.⁵⁶

Bush anklagade Irak, Iran och Nordkorea för att finansiera terroristgrupper och utveckla massförstörelsevapen. USA och Storbritannien krävde att Irak skulle tillåta vapeninspektörer förbehållslöst och obehindrat tillträde. Den 8 november 2002 antog säkerhetsrådet resolution 1441 där de hävdade att Iraks bristande efterlevnad av FN:s resolutioner och dess framställning av massförstörelsevapen och missiler utgjorde ett hot mot internationell fred och säkerhet. Säkerhetsrådet gav Irak en sista chans att uppfylla sina nedrustningsåtaganden eller ”möta allvarliga konsekvenser”. FN:s kommission för övervakning, kontroll och inspektion konstaterade att Irak inte visade stöd för vapeninspektionerna och att det inte kunde hittas bevis på massförstörelsevapen i landet. Trots rapporten vidhöll USA att Irak bröt mot resolution 1441 och att det därför krävdes mer robusta åtgärder.⁵⁷

Den 17 mars 2003 betonade Bush den humanitära aspekten av interventionen i Irak:

”We will tear down the apparatus of terror and we will help you to build a new Iraq that is prosperous and free. In a free Iraq, there will be no more wars of aggression against your neighbors, no more poison factories, no

⁵⁵ Malone, David, *The International Struggle Over Iraq: Politics in the UN Security Council 1980-2005*, Oxford 2006, s. 188.

⁵⁶ Hehir a.a. s. 247.

⁵⁷ Ibid, s. 248.

more executions of dissidents, no more torture chambers and rape rooms. The tyrant will soon be gone. The day of your liberation is near.”⁵⁸

Den 19 mars 2003 lanserade den USA-ledda ”koalition av villiga” Operation Iraqi Freedom.⁵⁹

4.3 Operation Iraqi Freedom och den internationella rätten

Invasionen av Irak väckte flera frågor och konflikter, inte minst på grund av dess ifrågasatta laglighet. Interventionen föll inte inom de i FN-stadgan fastställda undantagen, den utgjorde inte utövande av kollektivt självförsvar och var inte heller auktoriserad av FN:s säkerhetsråd. Oenigheten i säkerhetsrådet 2002-2003 centrerade kring betydelsen av resolution 678 och innebörden av ”allvarliga konsekvenser” i resolution 1441.⁶⁰

USA och Storbritannien anmärkte att resolution 678 gav medlemsstaterna mandatet att använda alla nödvändiga åtgärder för att återupprätta den internationella freden, och låg således till grund för det militära ingripandet som drev Irak ur Kuwait. Vidare hävdades att resolution 687 var kopplad till resolution 678, på så sätt att hotet om militärt våld som kommer till uttryck i resolution 678 upphävs förutsatt att Irak uppfyller sin nedrustningsskyldighet i enlighet med resolution 687. Resolution 1441 ”återaktiverade” resolution 678, då den förstnämnda resolutionen fann att Irak hade underlåtit att uppfylla sina nedrustningsskyldigheter, och uppgav att ”the Council has repeatedly warned Iraq that it will face serious consequences as a result of its continued violations of its obligations”.⁶¹

Resolution 678 innehåller ingen bestämmelse som begränsar dess varaktighet eller som föreskriver ett upphörande, och den ersattes inte av resolution 1441 som endast gav Hussein en sista möjlighet att uppfylla sina

⁵⁸ CNN, *Bush: "Leave Iraq within 48 hours"*, 2003.

⁵⁹ Hehir a.a. s. 248 f.

⁶⁰ Ibid, s. 255.

⁶¹ Bring a.a. s. 247 ff.

skyldigheter. Därför torde man med fog kunna argumentera för att varken fastställandet att Irak väsentligen brutit mot sina åtaganden, eller varningen i resolutionen kan anses utgöra ett tillstånd för medlemsstaterna att gå i krig mot Irak. Med ”allvarliga konsekvenser” i resolution 1441 avses åtgärder som endast säkerhetsrådet får fatta beslut om.⁶²

4.4 Irak efter kriget

Det militära angreppet mot Irak lyckades störta Baathregimen på relativt kort tid. Den 1 maj 2003 förklarade Bush kriget i Irak vunnet och en internregering, Iraqi Interim Government (IIG) bildades genom säkerhetsrådsresolution 1546. Dock undergrävdes stödet för invasionen när uppror utlöstes, och avsaknaden av massförstörelsevapen och kopplingar till Al-Qaida uppenbarades för världen. Det stod snart klart att den intervenerade koalitionen allvarligt underskattat omfattningen av uppdraget att stabilisera landet efter kriget.⁶³

En följd av den felaktiga tron om att koalitionen skulle välkomnas som befriare kom koalitionsstrupper att utöva överdrivet våld i syfte att undertrycka rebellerna.⁶⁴ Därmed gjorde de sig skyldiga till systematiska kränkningar av de mänskliga rättigheterna.⁶⁵ Problemet förvärrades av den amerikanska administrationen i Bagdad. Ca 30 000 personer avskedades med motiveringen att de hade kopplingar till Baathregimen, vilket resulterade i en administrativ katastrof som sammanbrott av landets infrastruktur, strömförsörjning och ekonomi. Vidare beslutades upplösningen av den irakiska armén, vilket i sin tur resulterade i ca 500 000 arbetslösa, välutbildade, beväpnade fiender till ockupationsmakten.⁶⁶

⁶² Abrams och Gungwu a.a. s. 140.

⁶³ Hehir a.a. s. 249.

⁶⁴ T.ex. slaget om Fallujah som resulterade i en massförstörelse av staden.

⁶⁵ T.ex. tortyrskandalen i Abu Ghraib-fängelset.

⁶⁶ Hehir a.a. s. 249 f.

Eftersom man inte kunde hitta ett spår av de massförstörelsevapen som Bush påstod att Hussein hade, blev skyddet av de mänskliga rättigheterna ett starkt legitimitetsargument för störtandet av Husseins tyranni. Frågan som uppstår är: har koalitionen lyckats befria irakierna från kränkningarna av sina mänskliga rättigheter?

Tolv år efter störtandet av Baathregimen präglas Irak fortfarande av människorättskränkningar. Idag åtnjuter irakierna förvisso större rättigheter jämfört med under Husseins diktatur, men de befinner sig i ett ostabilt, osäkert Irak som är fördärvat av terroråd och politiska och religiösa motsättningar.⁶⁷

Säkerhetssituationen i Irak är alarmerande. Beväpnade grupper och politiska missiler gör sig skyldiga till bombdåd, gisslantaganden, politiska mord och tvångsflyttningar av människor baserade på deras etniska tillhörighet. Irakiska invånare lever under konstant hot mot rätten till liv, och den irakiska regeringen vidtar inte tillräckliga åtgärder för att garantera sina invånares skydd.⁶⁸

Rättssäkerheten är bristfällig. Tusentals irakier är fängslade utan rätt till en rättegång eller ett juridiskt ombud som kan tillvarata deras rättigheter. Tortyr fortgår ostraffad och de irakiska myndigheterna fortsätter att tillämpa dödsstraff. Domstolar baserar sina domar på bekännelser som tvingats fram genom tortyr, och inte sällan hotas eller mutas domare för att döma på ett visst sätt. Godtyckliga frihetsberövanden där den misstänkte inte blir informerad om grunden för frihetsberövandet är vanligt förekommande.⁶⁹

Situationen för yttrandefriheten är under fortsatt försämring. Journalister arbetar under väldigt farliga förhållanden och är under ständigt hot från såväl statliga som icke-statliga aktörer. Flera journalister har fallit offer för

⁶⁷ Amnesty International, *Iraq: a decade of abuses*, s. 7.

⁶⁸ Amnesty International, *Annual Report*.

⁶⁹ Ibid.

terrorattacker, gisslantagande och misshandel. I områden kontrollerade av ISIS bortrövas journalister och avrättas dagligen.⁷⁰

Idag är nästan 2 miljoner irakier internflyktingar i sitt eget land pga. striderna mellan ISIS och bl.a. den irakiska armén i västra Irak. Den djupa humanitära krisen i Irak ledde till att FN tillkännagav att krisen har nått högsta nivå och rådde medlemsstaterna att erbjuda irakiska asylsökande internationellt skydd och undvika utvisning.⁷¹

Utöver den bristande säkerheten i landet lider irakierna även av en avsevärt försämrad levnadsstandard. 2011 uppgick arbetslösheten i Irak till 15 % där den mest drabbade gruppen var män mellan 20-24 år. Arbetslösheten bland unga utgör en risk för den redan bristande säkerheten i Irak, eftersom ”denna grupp utgör den främsta rekryteringsbasen för våldsbenägna grupper”.⁷²

Trots att Irak sitter på världens tredje största oljereserv, levde år 2011 ca 23 % av den irakiska befolkningen under fattigdomsgränsen.⁷³ Idag lever irakierna under ännu sämre ekonomiska förhållanden, särskilt pga. kriget mot ISIS. Brister i el- och vattenförsörjningen samt grundläggande samhällsservice gör vardagslivet ännu besvärligare.⁷⁴

Efter decennier av våld och osäkerhet har hälsosituationen i landet försämrats betydligt. En stor del av Iraks sjukvårdspersonal har flytt landet, vilket har lett till att medborgarna ibland inte har tillgång till den mest grundläggande sjukvården. Utplånade infektionssjukdomar har återkommit, som kolera och malaria.⁷⁵

⁷⁰ Ibid.

⁷¹ Ibid.

⁷² Utrikesdepartementet a.a., s. 10.

⁷³ Ibid, s. 11 f.

⁷⁴ Sida, *Utvecklingen i Irak*, 2011.

⁷⁵ Utrikesdepartementet a.a., s. 10 f.

5 Sammanfattande analys

Följande analys syftar till att sammanfatta utredningen och besvara följande frågeställningar: kan våldsförbudet tolkas till förmån för humanitära interventioner, och kan invasionen av Irak legitimeras som en humanitär intervention?

5.1 Våldsförbudet och humanitära interventioner

Förenta Nationerna grundades i syfte att upprätthålla världsfreden.

Våldsförbudet i artikel 2(4) FN-stadgan är en av stadgans absolut viktigaste bestämmelser då den ålägger staterna en skyldighet att lösa sina tvister fredligt, utan att sätta den internationella freden och säkerheten i fara. Till våldsförbudet har två undantag införts: självförsvarsrätt och mandat från säkerhetsrådet.

En humanitär intervention äger rum när en stat vidtar en handling mot en annan stat utan dess samtycke i syfte att skydda humanitära intressen. Det har länge diskuterats huruvida doktrinen om humanitär intervention är folkrättsenlig och om våldsförbudet sträcker sig längre än användningen av eller hotet om våld.

Som framkommit av tolkningen av artikel 2(4)⁷⁶ kan våldsförbudet tolkas såväl extensivt som restriktivt. En extensiv tolkning ger vid handen ett absolut våldsförbud, innebärande att militära interventioner utan statens samtycke utgör ett folkrättsligt brott. Vid en restriktiv tolkning av förbudet kan man komma fram till att endast militära interventioner mot en stats territoriella integritet eller politiska oberoende är förbjudna, varför humanitära interventioner kan anses lagenliga. Vidare skulle humanitära interventioner kunna anses överensstämma med ett av FN:s grundläggande ändamål, nämligen att upprätthålla mänskliga rättigheter.

⁷⁶ Se avsnitt 2.4.

Faktum är att resolutioner, förarbeten, praxis och en majoritet av FN:s medlemsstater tycks hålla fast vid en normal läsning och tolkning av FN-stadgan. Enligt stadgan är säkerhetsrådet ensam beslutsfattare avseende militära ingripanden för upprätthållandet av den internationella freden och säkerheten. En e-contrario tolkning av våldsförbudet riskerar följaktligen att ställa sig över FN-stadgan. En uppluckring av våldsförbudet är inte heller möjlig genom hänvisningen till det humanitära motivet bakom en intervention, då målet att upprätta fred och säkerhet anses vara överordnat. Deklarationen om de vänskapliga relationerna, som har bidragit till tolkningen av våldsförbudet, slår fast att staterna ska respektera FN:s huvudsakliga principer och avhålla sig från våldsanvändning eller hot om våldshandlingar som tvistelösningsmetod, oavsett om det sker i rent ockupationssyfte eller för andra syften. Detta förhållningssätt förespråkades av den internationella domstolen i bl.a. Nicaragua-fallet.

Den enkla grundhållningen är således given, att hålla fast vid våldsförbudets ordalag. Förarbetena till stadgan bekräftar att förbudet utmejslades till skydd för små stater, som arbetade för att formulera ett absolut våldsförbud för att kunna åtnjuta starkare skydd. FN-stadgan är trots allt ett avtal till vilket staterna anslutit sig. Genom stadgan har världens stater godkänt våldsförbudet, som är en jus cogens-norm, och dess två fastställda undantag. Ett militärt angrepp utan auktorisation av säkerhetsrådet utgör därför ett folkrättsligt brott, oavsett syfte. Däremot förändras folkrätten i takt med sin samtid, och statspraxis skulle alltså mycket väl kunna skapa plats åt doktrinen om humanitär intervention.

5.2 Legaliteten av Irakkriget

Staters suveränitet är en av FN-stadgans grundläggande principer som syftar till att skydda staten som sådan, inte bara dess regering. Enligt principen får stater bl.a. utöva makt över sina medborgare och fritt förfoga över det egna territoriet som ingen annan stat får göra intrång på. Våldsförbudet är sålunda

en följd av suveränitetsprincipen, detta då det syftar till att bl.a. skydda stater från militära angrepp.

Suveränitetsprincipen och våldsförbudet har utmanats vid flera tillfällen de senaste decennierna, inte minst i samband med Irakkriget 2003. Invasionen kunde inte legitimeras genom att åberopa självförsvarsrätten, och en auktorisation från säkerhetsrådet fanns inte att luta sig tillbaka på. USA försökte, utan framgång, tolka in en auktorisation att använda våld i resolutioner antagna av säkerhetsrådet långt före invasionen och i ett annat sammanhang. En av de många grunder som USA åberopade till stöd för ingripandet var skydd av humanitära intressen. Det hävdades att en värld utan Saddam Hussein skulle vara en bättre värld, särskilt för de utsatta irakiska invånarna. Låt oss nu begrunda, mot bakgrund av utredningen, huruvida invasionen av Irak uppfyller kriterierna för en humanitär intervention.

Interventionen i Irak vidtogs av en koalition bestående av flera stater, med USA i framkant. Det huvudsakliga syftet bakom interventionen var enligt Bush att avvärja Hussein. Interventionen skulle vidare ”befria” irakierna från det mänskliga lidandet som Husseins styre hade förorsakat.

Det humanitära ändamålet var dock inte övervägande, då relationen mellan Irak och USA ända sedan 1990-talet hade präglats av motsättningar och oenigheter vilket nådde sin kulmen 2001. Efter 11 september-attackerna stärktes neokonservatisternas ställning i USA, och Bushs anklagelser och hot mot Hussein skärptes. Efter störtandet av Baathregimen visade det sig att Hussein inte hade förfogat över massförstörelsevapen, och att det dessutom inte hade förelegat ett samarbete mellan Hussein och Al-Qaida. Man torde därför kunna hävda att det humanitära ändamålet återstod som en täckmantel för koalitionen uttalade syften, en charad för att upprätthålla uppfattningen om rätt intention.

För att en humanitär intervention ska vara vid handen krävs att storskalig förlust av människoliv har förekommit, eller att en överhängande fara att storskalig förlust kommer uppstå finns. Medan det visserligen utövades bl.a. tortyr och förföljelse, så var inte Husseins terror ”storskalig” i början på 2000-talet. Den storskaliga förlusten av människoliv förekom i samband med den blodiga Anfalkampanjen, och även strax efter Gulfkriget när kurderna och shiiterna gjorde uppror mot regimen. Då hade ett militärt angrepp i syfte att förhindra etniska rensningar kunnat betraktas som en humanitär intervention, precis som Operation Allied Force i Kosovo 1999.

Irak visade inte stöd för FN:s vapeninspektioner som dessutom inte lyckades hitta massförstörelsevapen i landet. Bush vidhöll vapenanklagelserna mot Hussein och, efter tolv år av diplomati som följt sen Gulfkriget, var invasionen av Irak, enligt koalitionen, den sista utvägen då Hussein inte hade uppfyllt nedrustningskraven i resolution 1441. USA hade länge eftersträvat en ”demokratisering” av Irak. Tillsammans med de övriga koalitionsländerna lyckades USA uppnå detta mål på relativt kort tid.

Koalitionens ”befrielse” av den irakiska befolkningen resulterade i att koalitionen egna styrkor kränkte irakiernas rättigheter. Till skillnad från situationen i Libyen, fanns det i Irak inga spår av en strävan att få till stånd ett regeringsbyte. Såväl Hussein som Gaddafi var diktaturer som förtryckte sina invånare. Trots Gaddafis tyranni vågade folkmassorna demonstrera, vilket irakierna aldrig gjorde sen upproret efter Gulfkriget. Efter invasionen visade det sig att koalitionen inte bara hade underminerat folkrätten, utan även irakiernas självbestämmanderätt. Uppror utlöstes och religiösa och politiska motsättningar blev allt vanligare.

Koalitionen har gjort påfallande litet för de mänskliga rättigheterna i Irak. Landet har pga. den bristande säkerheten och kränkningarna av de mänskliga rättigheterna blivit ett utvandringsland. Inte bara de mest grundläggande mänskliga rättigheterna, som rätten till liv, är i konstant fara, utan även de ekonomiska, sociala och kulturella rättigheterna brister.

Stater uppmanas att lösa tvister och konflikter på fredlig väg. Att motverka våldsanvändning är en angenäm ambition i fredens intresse. Genom att använda våld utan säkerhetsrådets medgivande underminerar man folkrätten. Till stöd för sin våldsanvändning förde USA in icke-rättsliga hänsyn som rättvisa och moral. På så sätt blandade man ihop ”legalt” med vad man påstod vara ”legitimt”. Visserligen är FN:s konventioner om de mänskliga rättigheterna väsentliga, men genom att godtyckligt rucka på statsuveräniteten riskerar man att äventyra den globala stabiliteten. Ett viktigt kriterium för att få använda våld för humanitära ändamål är att det ska röra sig om de allvarligaste kränkningarna av de mänskliga rättigheterna. Annars skulle den skada som orsakas av en militär intervention överskugga den skada som interventionen försökte avvärja, vilket var fallet i Irak.

Sammantaget stred invasionen av Irak mot våldsförbudet i artikel 2(4) FN-stadgan, suveränitetsprincipen i artikel 2(1) FN-stadgan och den kan inte heller anses uppfylla den omstridda doktrinen om humanitär intervention. Invasionen baserades på falska grunder, och möjligheterna att underminera Hussein och ”demokratisera” Irak utan krig testades aldrig på allvar. En humanitär intervention är en extraordinär åtgärd som ska reserveras för extrema undantagsfall, som folkmord och brott mot mänskligheten, för att inte skapa en ursäkt för krig varje gång en otäck regim brister något i upprätthållandet av de mänskliga rättigheterna.

Käll- och litteraturförteckning

Källor

Tryckta källor

Traktater

1945 Charter of the United Nations.

1966 The International Covenant on Civil and Political Rights.

1966 The International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights.

1969 Vienna Convention on the Law of Treaties.

Resolutioner från FN:s säkerhetsråd

S/RES/678 (1990)

S/RES/687 (1991)

S/RES/688 (1991)

S/RES/1244 (1999)

S/RES/1441 (2002)

S/RES/1546 (2004)

S/RES/1973 (2011)

FN:s generalförsamling

Förenta Nationerna (1970), resolution 2625 (XXV), Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Cooperation among States in accordance with the Charter of the United Nations.

Material finns tillgängligt på www.un.org

Rättsfall

International Court of Justice, Corfu Channel (United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland v. People's Republic of Albania), 1949.

International Court of Justice, Case Concerning the Military and Paramilitary Activities in and against Nicaragua (Nicaragua v. United States of America), 1986.

Litteratur

Abrams, Irwin och Gungwu Wang: *The Iraq War and Its Consequences: Thoughts of Nobel Peace Laureates and Eminent Scholars*, Singapore 2003.

Beckman, Olof: *Armed Intervention: Pursuing Legitimacy and the Pragmatic Use of Legal Argument*, Lund 2005.

Bodin, Jean: *On Sovereignty*, Cambridge 1992.

Bring, Ove: *FN-stadgan och världspolitiken: om folkrättens roll i en föränderlig värld*, 2:a upplagan, Stockholm 1997.

Bring, Ove: "Om Westfaliska fredens folkrättsliga betydelse: Några anteckningar vid ett 350-årsjubileum". I: *svensk Juristtidning* 1998.

Cassese, Antonio: *International Law*, 2:a upplagan, Oxford 2005.

Chesterman, Simon: *Just War or Just Peace?* Oxford 2001.

Dansk udenrigspolitisk institut: *humanitær intervention: Retlige og politiske aspekter*, Köpenhamn 1999.

Hehir, Aidan: *Humanitarian Intervention: an Introduction*, London 2013.

ICISS: *The Responsibility to Protect*, Kanada 2001.

Linderfalk, Ulf: *Folkrätten i ett nötskal*, 2:a upplagan, Lund 2012.

Malone, David: *The International Struggle Over Iraq: Politics in the UN Security Council 1980-2005*, Oxford 2006.

Elektroniska källor

Amnesty International: *Iraq: a decade of abuses*, hämtad den 16 december 2015 från

<https://www.amnestyusa.org/sites/default/files/mde140012013en.pdf>.

Amnesty International: *Iraq Report*, hämtad den 16 december 2015 från

<https://www.amnesty.org/en/countries/middle-east-and-north-africa/iraq/report-iraq/>.

BBC: *Iraq was illegal*, says Annan, publicerad den 16 september 2004, hämtad den 20 december 2015 från

http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3661134.stm.

CNN: *Bush: "Leave Iraq within 48 hours"*, publicerad den 18 mars 2003, hämtad den 10 december 2015 från

<http://edition.cnn.com/2003/WORLD/meast/03/17/sprj.irq.bush.transcript/>.

Utrikespolitiska institut: *Kurderna i Irak*, publicerad den 12 augusti 2014, hämtad den 22 december 2015 från

<http://www.sakerhetspolitik.se/Konflikter/Kurderna/Kurderna-i-Irak/>.

Utvecklingen i Irak, Sida, publicerad den 24 februari 2011, hämtad den 22 december 2015 från [http://www.sida.se/Svenska/Har-arbetar-](http://www.sida.se/Svenska/Har-arbetar-vi/Asien/Irak/Utvecklingen-i-Irak/)

[vi/Asien/Irak/Utvecklingen-i-Irak/](http://www.sida.se/Svenska/Har-arbetar-vi/Asien/Irak/Utvecklingen-i-Irak/).